

KRAS IN SOSEDNJE DEŽELE
(od 14. do 16. stoletja)
KARST AND NEIGHBOURING TERRITORIES
(14th–16th Century)

- egleški patriarh (patriarch of Aquileia)
- beneška republika (Republic of Venice)
- Goriški (Görz)
- Devinski (Tybein/Duino)
- Walsejci (Walsee)
- Celjski (Cilli)
- Ortenburžani (Ortenburg)
- Šteberski (Siegberg)
- Habsburžani (Habsburg)
- cerkvena gospodstva (pod habsburško nadoblastjo) (ecclesiastical lordships under Habsburg rule)
- habsburške pridobitve 1516 (1523) (Habsburg acquisitions) 1516 (1523)
- meja Sv. rimskega cesarstva (border of Holy Roman Empire)
- deželna meja (territorial border)
- meja gospodstva (border of lordship)

Iz knjige Miha Kosi: *Spopad za prehode proti Jadranu in nastanek »dežele Kras«*. Vojaška in politična zgodovina Krasa od 12. do 16. stoletja, 2018, Založba ZRC, avtor zemljevida Miha Kosi, kartografija Mateja Rihteršič

Kratek pregled goriške srednjeveške zgodovine

ERIK SEVER | Zgodovinski inštitut Milka Kosa

✉ erik.sever@zrc-sazu.si

Izvelek: Razvoj goriške grofije zaznamujejo prepleteni odnosi med oglejskimi patriarhi in vzpenjajočo se rodbino goriških grofov, ki se na tem območju pojavi po koncu investiturnega boja.¹ Njihov vpliv se je začel izrazito širiti v sredini 13. stoletja in je dosegel vrhunec s Henrikom II. Po njegovi smrti (1323) je začela moč rodbine slabeti, medtem ko so Beneška republika in Habsburžani krepili svoj položaj. Leta 1500 je rodbina goriških grofov izumrla, prehod grofije pod Habsburžane pa je dokončno preoblikoval politično podobo prostora.

Ključne besede: Goriška, Furlanija, goriški grofje, oglejski patriarhi, srednji vek

Breve panoramica della storia medievale del Goriziano

Riassunto: Lo sviluppo della Contea di Gorizia è segnato dai complessi rapporti tra i patriarchi di Aquileia e la nascente dinastia dei conti goriziani, che compare in quest'area dopo la fine della lotta per le investiture. La loro influenza iniziò ad ampliarsi in modo significativo a metà del XIII secolo, raggiungendo il suo apice sotto Enrico II. Dopo la morte di Enrico II (1323), il potere della dinastia cominciò a indebolirsi, mentre la Repubblica di Venezia e gli Asburgo rafforzavano la propria posizione. Nel 1500 la dinastia goriziana si estinse e il passaggio della contea agli Asburgo ridefinì l'assetto politico della regione.

Parole chiave: Contea di Gorizia, Friuli, conti di Gorizia, patriarchi di Aquileia, Medioevo

Uvod

Raziskovanje goriške grofije predstavlja za zgodovinarje velik izziv. Prva težava se pojavi že pri poimenovanju, saj se v zgodovinski pisju uporabljajo različni izrazi za označevanje goriškega območja. Tako se na primer pojavijo imena kot so »ožja grofija goriška« (Štih 2002: 70)², pa tudi »Notranja grofija goriška« (Pavlin

2017: 133) ali »Zadnja grofija goriška« (»Hintere grafschaft Görz«) (Štih, Simoniti, Vodopivec 2016: 134).³ Kot drugi izziv bi izpostavil, da je področje danes razdeljeno med dve državi, Slovenijo in Italijo, če raziskujemo širšo sliko goriških grofov, tudi Avstrijo. To posledično pripelje do razkropljenosti arhivskega gradiva. Velik izziv predstavlja tudi vprašanje goriške grofije in odnosa goriških grofov z oglejskimi patriarhi, ki so imeli goriške grofe »de iure« za svoje vazale, »de facto« pa so goriški

ožja grofija goriška pri naštevanju posesti.

³ Kasneje, po prehodu goriških posesti pod Habsburžane, se uporablja toponim Goriška grofija samo za posesti ob Soči. V tem pogledu bi poimenovanje »zadnja« goriška grofija uporabljali tudi kot časovno oznako.

¹ Investiturni boj ali investiturni spor je bil spor med papeštvom in cesarstvom o tem, kdo sme podeljevati cerkvene položaje, zlasti škofovske in opatske službe, ki so prinašale tudi politično in gospodarsko oblast. Vrhunec je nastopil leta 1077 s Henrikovim ponižujočim romanjem v Canosso k papežu Gregorju VII. Spor se je zaključil leta 1122 z Wormskim konkordatom, ki je razmejil duhovno in posvetno investituro. Za več glej: Spletni vir 1.

² Peter Štih uporabi poimenovanje za posesti ob Soči

grofje s svojimi političnimi akcijami dosegli veliko moč na tem področju, kar jih je odvojilo od furlanske grofije (Štih 2013: 27–28; Pavlin 2017: 77–80). Goriški grofje so imeli svojo upravo, v kateri so imeli veliko vlogo predvsem njihovi ministeriali in vazali, ki so bili tudi ključ za njihov nagli vzpon (Štih 2002: 152).

Obdobje ogrskih vpadov do pridobitve posvetne oblasti oglejskih patriarhov

Po tem, ko so Franki leta 774 osvojili langobardsko državo in leta 776 zadušili langobardski upor, so na tem območju zavladaali grofje, ki so bili frankovskega rodu (Paschini 1934: 145–146). Od konca 9. do sredine 10. stoletja (med letoma 899 in 955) je na območju Furlanije nastopila globoka kriza, saj so se v zgodovini Furlanije pojavili Ogri, ki so povzročili veliko uničenje na tem območju (Štih 1999b: 105–110). Poleg furlanskih grofov je imel velik vpliv tudi oglejski patriarh, ki je v nasprotju s furlanskimi grofi razpolagal s cerkveno oblastjo. Oglejski patriarhi so odigrali ključno vlogo pri obrambi in obnovi furlanskega območja po ogrskih vpadih (Štih, Simoniti, Vodopivec 2016: 82–83; Štih 1983: 192; Paschini 1934: 185). Ravno zaradi zaslug pri obrambi in obnovi je najverjetneje cesar Oton III. leta 1001 podelil oglejskemu patriarhu Johannesu polovico Gorice in polovico vseh ozemelj ter zemljiških pravic, ki so ležale med Sočo, Vipavo in Trnovsko planoto. Poleg tega je podelil vse vasi, ki so jih patriarh Johannes in njegovi predhodniki ustanovili po ogrski invaziji v furlanski grofiji, vključno s tistimi, ki so pripadale škofiji v Concordii in opatiji v Sestu, skupaj z njihovimi posestmi ter območjem v krogu dveh milj. Nazadnje je Oton III. podelil še vse pašne dajatve (Štih 1999b: 122; Paschini 1934: 207–208; MGH dok. 402: 835; Kos 1911: dok. 1).⁴ Drugo

polovico območja je cesar le nekaj mesecev pozneje podaril furlanskemu grofu Werihenu (Camarossano 1988: 81; Štih 1999b: 122).

Veliko večji vpliv so oglejski patriarhi pridobili po letu 1077, ko je kralj Henrik IV. po pomiritvi s papežem v Canossi ponovno pridobil cerkveno priznanje.⁵ Tedaj pa so poleg cerkvene oblasti od vladarja oglejski patriarhi dobili tudi posvetno oblast v Furlaniji. Tega leta je namreč v Pavii Henrik IV. oglejskemu patriarhu Sigehardu, svojemu nekdanjemu kanclerju, podelil furlansko grofijo, vas Ločnik in vse fevde furlanskega grofa Ludvika s kraljevimi, sodnimi pravicami itd. ob popolni imuniteti (Štih 2002: 30; Paschini 1935: 8–9; Cammarosano 1988: 88–90; Štih 1999a: 122). Kasneje, junija 1077, je Henrik IV. podaril Sigehardu in njegovi cerkvi tudi kranjsko ter istrsko grofijo (Paschini 1935: 8–9; Štih, Simoniti, Vodopivec 2016: 88).

Ločenost grofije od Veronske marke in vojvodine Koroške je omogočila njeno neodvisnost ter kralju zagotovila vojaško oporo v regiji. Resničen pomen teh podelitev se je uveljavil šele z utrditvijo patriarhovega vpliva v naslednjih letih (Paschini 1935: 8–9; Štih, Simoniti, Vodopivec 2016: 88). Pomembno je bilo tudi obdobje patriarha Bertolda Andeškega, saj se je z njim zaključila vladavina patriarhov, ki so bili zvesti cesarjem. S tem so se zaključile cesarske težnje po obvladovanju Apeninskega polotoka, ki so se začele že z Otonom I. iz rodbine Otonov. To se je pokazalo takoj po Bertoldovi smrti leta 1251, saj je njegov naslednik Gregorio de Montelongo (1251–1269) vodil koalicijo proti cesarju Frideriku II. Staufovcu (1220–1250) (Paschini 1921: 25–36; Oefele 1875: 516–518; Štih 1999a: 50). V tem obdobju zasledimo tudi vzpon goriških grofov kot novih pretendentov v tem prostoru (Štih 1999a: 50).⁶

⁴ Otona, vojvode Koroške in mejnega grofa Verone.

⁵ V tem obdobju še nemški kralj, od leta 1084 cesar.

⁶ Zastavni gospodje Kranjske so bili goriški grofje do

Vzpon goriških grofov

Razvoj rodbine goriških grofov se povezuje z Meginhardinci, ki so do Gorice prišli prek sorodstvene vezi s Spanheimi. Gorica je bila del dediščine furlanskega grofa Werihena, ki je prek svoje sorodnice Hedvige iz Moše (žene Engelberta I. Spanheimskega) prešla na Spanheime. Njen sin Henrik, omenjen okoli leta 1100 kot *Heinricus de Guriza*, ki je verjetno tudi zgradil goriški grad, je bil brat grofice Diemute, poročene z Meginhardom III., in s tem stric Majnharda I. Po izumrtju rodbine Eppenstein leta 1122 je Henrik postal prvi koroški vojvoda iz rodbine Spanheim, vendar je že leta 1123 umrl brez potomcev. S tem je Gorica postala dostopna Meginhardincem (Majnhardincem). Majnhard I., sin Meginharda III. in Diemute, je okoli leta 1125 postal odvetnik oglejske cerkve in je bil kasneje pogosto označen kot »goriški grof«, čeprav je bil s tem naslovom imenovan šele posmrtno (1147). Njegova sinova Henrik I. in Engelbert II. sta tako bila prva člana te rodbine, imenovana po Gorici (Štih 2013: 16–17).

Štih izpostavi pomembno listino o sklenitvi miru med patriarhom Peregrinom II. na eni ter Engelbertom III. in Majnhardom II. na drugi strani iz januarja 1202 v cerkvi sv. Kvirina pri Krminu. V listini je bil sklenjen sporazum, da goriški grofje pridobijo v fevd grad v Gorici z vsemi pravicami in hlapci, a brez ministerialov, v Možberku pa grad skupaj z ministeriali. Štih omenja, da je ravno odvetništvo oglejski cerkvi goriškim grofom odprlo vrata na jug. Večina ministerialnih rodbin je prišla ravno iz Koroške, torej iz prvotnih goriških posesti (Štih 2002: 149–150).

izumrtja majnhardinske linije leta 1335. Po tem je Kranjska prišla neposredno pod oblast Habsburžanov. Patriarh je še naprej uporabljal naslov *marchio Carniolie*, a je dokončno izgubil svoje pravice, ko je Rudolf leta 1282 sinovoma podelil Avstrijo, Štajersko in Kranjsko kot državne fevde (glej Štih, Oglejski patriarhi kot mejni grofje na Kranjskem, str. 51 in op. 211 na isti strani).

Ministeriali so igrali pomembno vlogo pri vzpostavljanju in utrjevanju oblasti goriških grofov na novo pridobljenih območjih. Za goriške grofe so opravljali vojaške naloge, spremstva in zastopanja v pogajanjih. Od 12. stoletja so zasedali ključne upravne urade znotraj goriškega dominija (Štih 2002: 153–156).

Goriški grofje so svojo posest širili vse od Pazina do posesti v Šumberku na Dolenjskem. Za pomembno obdobje v njihovem vzponu bi lahko šteli 13. stoletje oz. poroko Majnharda III. z Adelajdo, hčerko tirolskega grofa Alberta III., ki jim je po njegovi smrti 1253 prinesla bogato tirolsko dediščino (Štih 2013: 45–46). Iz tega zakona sta se rodila Majnhard IV. in Albert I., ki sta si razdelila goriške posesti in tako ustvarila dve rodbinski veji – majnhardinsko in albertinsko od 1271. Majnhardu je pripadala tirolska posest, Albertu pa vsa preostala posestva od Koroške do Istre (Štih, Simoniti, Vodopivec 2016: 131; Baum 2000: 58–59; Paschini 1935: 176–178).

O delitvi sta imeli obe liniji dva uspešna posameznika. V majnhardinski liniji se je Henrik Koroški boril za češko in poljsko krono. Henrik II. pa je uspešno širil svoj vpliv v severovzhodno Italijo (Baum 2000: 123–133),⁷ se tam tudi uveljavil ter postal gospod Trevisa in Padove, nadziral pa je tudi Trst in Furlanijo, kjer ga je moral patriarh imenovati za dosmrtnega glavarja (Štih, Simoniti, Vodopivec 2016: 133). Leta 1323 je nenadno umrl v Trevisu; za sabo je pustil dvomesečnega sina Ivana Henrika (Paschini 1935: 226–227; Štih 2013: 49–50). Po njegovi smrti goriški grofje nikoli niso dosegli svoje nekdanje slave in so se osredotočili na ohranitev posesti, ki so jih upravljali. Jasno se je kazal tudi vse večji pritisk rodbin Luksemburžanov in Habsburžanov (Baum 2000: 134–144).

⁷ O italijanski politiki Henrika II str. 123–133.

Zaton rodbine, konec posvetne oblasti oglejskih patriarhov in prehod goriške grofije pod Habsburžane

Leta 1335 je brez potomcev umrl koroški vojvoda Henrik, ki je bil poleg Henrika II. eden najpomembnejših članov goriške rodbine. Po njegovi smrti so si Habsburžani prisvojili vojvodino Koroško in Kranjsko s Slovensko marko, ki so jo tirolsko-goriški grofje imeli od njih v zakupu. Leta 1363 so dodali še Tirolsko. Vojvoda Rudolf IV. Habsburški je uspel skleniti dedno pogodbo z Albertom IV. in je po njegovi smrti leta 1374 dedoval posesti v Istri, Slovenski marki ter Beli krajini (Štih 2013: 50–51; Pachini 1935: 350).

Po smrti Majnharda VII. leta 1385 so bavarski vojvode postavili zahtevo po tretjini goriških posesti, ki so jim pripadale prek Katarine, in s tem ogrozili obstoj goriške grofije, vendar so to rešili z regentstvom krškega škofa Johana von Mayrhofna. Viljem/Guglielmo Coronini je v svojem delu *Gli stati provinciali goriziani nell'era comitale* predstavil listino, kjer krški škof prosi plemstvo goriške grofije za odobritev izrednega davka 100.000 guldnov, ki so ga plačali kot odškodnino za tretjino goriških posesti, da bi ohranili enotnost goriške dežele (Coronini 1977: dok. III., 80). To obdobje bi lahko šteli tudi za nekakšen začetek goriških deželnih stanov (Pavlin 2003: 72–73).

Pomembno vlogo na tem področju so v začetku 15. stoletja prevzeli Benečani. Svoj vpliv so začeli širiti tudi v Furlanijo. Leta 1420 so tako končali posvetno oblast oglejskih patriarhov, kar je povzročilo pomemben preobrat v političnem življenju tega območja. V znak pokorščine je grof Henrik IV., klečeč pred dožem na prestolu, 1. novembra 1424 slovesno izrekel prisego zvestobe na Trgu svetega Marka v Benetkah. Po Henrikovi smrti, je njegov sin Ivan 9. maja 1455, v svojem imenu in imenu svojih bratov Ludvika ter Leonharda prav tako prisegel zvesto-

bo beneškemu dožu (Menis 2002: 256; Cavazza 2018: 100; Pavlin 2017: 23–24, 33). V zgodovinospisju se postavlja vprašanje, za katere posesti je šlo. Leta 1445 je prišlo do še enega pomembnega sporazuma med Beneško republiko in oglejskim patriarhom, s katerim je patriarh obdržal le nekaj jurisdikcij, ki so bile izvzete iz pristojnosti videmskega beneškega namestnika (Makuc 2011: 24). Ključnega pomena je bila tudi smrt zadnjega goriškega grofa Leonharda in dejstvo, da so Habsburžani leta 1500 prevzeli goriško grofijo. Kralj Maksimilijan I. je grofijo želel organizirati po habsburškem vzoru. Na Goriško je poslal komisijo, ki je bdela nad prenovo upravnega reda na tem področju. To je bilo težko, saj je bila goriška grofija med letoma 1508 in 1516 vojno območje, slabo leto tudi pod oblastjo Beneške republike (Wiesflecker 1998: 147–148).

Sklep

Tudi relativno majhno ozemlje, kot je goriška grofija, je mogoče umestiti v širši družbeno-politični okvir srednjeveške Evrope. Ključno vlogo pri oblikovanju teh povezav so imeli posamezni centri moči, ki so izkoriščali strateško lego. Poleg moči oglejskega patriarha, ki je združeval tako cerkveno kot posvetno oblast, so uspeli goriški grofje s svojimi ministeriali postopoma vzpostaviti pomembno regionalno središče in širiti svoj vpliv tudi zunaj tega področja. Njihovemu naglemu vzponu je sledil tudi hiter padec, saj so po smrti Henrika II. začeli iz ofenzivne politike prehajati v defenzivo. Kljub vsem naporom jim ni uspelo ohraniti svojih posesti, saj so bili novi akterji na tem področju ravno Habsburžani, ki so si le-te postopoma privajali.

VIRI IN LITERATURA:**Viri**

Coronini Cronberg, G. 1977: Gli stati provinciali nell'era comitale. V: *Atti del convegno per il centenario della nascita P. S. Leicht e di E. Torso*. Udine: Deputazione di storia patria per il Friuli.

Monumenta Germaniae Historica, Die urkunde der Deutsche Könige und Kaiser, zv. 3, 3. Del, Die Urkunden des Otto III., Hannover, Hahnsche Buchhandlung, 1893.

Kos, F. 1911: Gradivo za zgodovino Slovencev, 3. zvezek, Ljubljana: Leonova družba.

Spletni viri

Spletni vir 1: Blumenthal, Uta-Renate. »Investiture Controversy«. Encyclopedia Britannica, 13. Jun. 2016, <https://www.britannica.com/event/Investiture-Controversy> (dostop: 1. 12. 2025).

Literatura

Baum W. 2000: I conti di Gorizia: una dinastia nella politica europea medievale. Gorizia: Libreria Editrice Goriziana.

Cavazza S. 2018: I primi decenni della contea asburgica di Gorizia. V: *Studi e ricerche per il LXXXIX convegno della Deputazione di storia patria per il Friuli* (ur. Cavazza, S., Iancis, P.), Udine: Deputazione di storia patria per il Friuli, 99–161.

Cammarosano P., F. De Vitt, D. Degrassi 1988: *Il medioevo*. Udine: Casamassima.

Makuc, N. 2011: Historiografija in mentaliteta v novoveški Furlaniji in Goriški. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Menis, G. C. 1989: Storia del Friuli; dalle origini alla caduta dello stato patriarcale (1420). Udine: Società filologica Friulana.

Oefele, E. von, B. von Andechs 1875: Allgemeine Deutsche Biographie, vol. 2. Leipzig: Duncker & Humblot.

Paschini, P. 1934: Storia del Friuli Vol I. Udine: Arti grafiche friulane.

Paschini, P. 1935: Storia del Friuli Vol II. Udine: Arti grafiche friulane.

Paschini, P. 1917: Gregorio di Montelongo patriarca d' Aquileia (1251–1269). V: *Memorie storiche forogiuliesi*, a. 12-14, vol. 12–14, 1916/1918, 25–84.

Pavlin, V. 2017: Goriška – Od zadnjih Goriških grofov do Habsburške dežele. Nova Gorica: Pokrajinski arhiv.

Pavlin, V. 2003: O razvoju goriških deželnih stanov do konca 16. stoletja: pregled problematike in stanje raziskav v italijanski historiografiji. V: *Zgodovinski časopis*, letnik 57 številka 1/2, 71–84.

Štih, P. 2002: Srednjeveške goriške študije: pripevki za zgodovino Gorice, Goriške in goriških grofov. Nova Gorica: Goriški muzej.

Štih, P. 2013: I conti di Gorizia e l'Istria nel Medioevo, let. 36. Rovigno; Fiume; Trieste: Centro Ricerche Storiche; Unione Italiana; Università Popolare.

Štih, P., V. Simoniti, P. Vodopivec 2016: Slovenska zgodovina: od prazgodovinskih kultur do začetka 21. stoletja. Ljubljana: Modrijan.

Štih, P. 1983: Madžari in slovenska zgodovina v zadnji četrtini 9. in prvi polovici 10. stoletja. V: *Zgodovinski časopis* 37 (3), 171–201. <http://hdl.handle.net/11686/13546> (dostopno: 2. 12. 2025)

Štih P. 1999a: Oglejski patriarhi kot mejni grofje na Kranjskem. V: *Koropčev zbornik*, ČZN, 39–53.

Štih, P. 1999b: »Villa quae Sclavorum lingua vocatur Goriza«: študija o dveh listinah cesarja Otona III. iz leta 1001 za oglejskega patriarha Johanna in furlanskega grofa Werihena (DD. O. III. 402 in 412). Nova Gorica: Goriški muzej.

Wiesflecker, H. 1998: Die Grafschaft Görz und die Herrschaft Lienz, ihre Entwicklung und ihr Erbfall an Österreich 1500. V: *Veröffentlichungen des Tiroler Landesmuseum Ferdinandeum*, vol. 78, 131–149.